

L'ERMITA DEL MONT

La serra del Mont és comparable, per la seva estranya figura, a un enorme i bonyegut camell que baixa del Pirineu en direcció del golf de Roses, vora avall del Fluvià. Amb el cim del gep sosté el santuari i al cim del cap el castell de Falgars.

L'extrem està tan espadat i és tan rocós, que els romeus delitosos s'entretenen a estimbar-hi grossos penyals, sense pensar que llencen a perdre el bosc de pins de més avall, i que, com la pedra fora de la mà no se sap on va, poden ésser i han estat causa, més d'una volta, d'una desgràcia. A dreta, l'aiguavés és més suau, i la boscúria el vesteix de cap a cap, exceptuant algun clap de conreu, des de Sant Martí fins a la reclosa i bellíssima vall d'Espinau. A esquerra, la muntanya està molt accidentada: hi ha planells, còrrecs i fondalades, boscs de roures i alzines i sobretot cingleres, que semblen fetes expressament per niuar-hi els roquerols, els voltors i les àligues. Al cim d'un serradet del repeu del Mont es veuen les runes del castell de Beuda dominant el poblet d'aquest nom. Part damunt, seguint el mateix còrrec a mà esquerra, es troben les d'una masia, aterrada fa trenta anys, de la qual no en resta més que un gentil llorer, com per fer enveja a les del castell, descarnades i nues. Més amunt es troben pilots de pedres i senyals de parets, deixalles, sens dubte, d'un poble que, amb el nom de Casal, vivia a l'ombra del monestir de Sous.

Aquest està situat entre el castell de Beuda i el santuari del Mont, al fons d'un bonic redós de la serra, en forma de petxina, mirant als seus peus, des del seu balcó de cingles, les viles de Besalú, Banyoles i tota la Garrotxa de l'Empordà. Si ens fem càrrec del temps en què probablement fou fundat, ens semblarà un monjo que, baixant de Sant Aniol d'Aguja, de muntanya en muntanya, s'aboca vora la balcera per veure sortir els darrers

moros de l'Empordà, escalfat per la noble idea de colonitzar aqueixa *hermosa* i deserta plana i de moralitzar els seus habitants mig salvatges. Vegi la *Ressenya de Nostra Senyora del Mont*, del senyor Alsius, qui vulgui saber la història d'aquest gran i antiquíssim cenobi, del qual podem dir, abans de gaire, *etiam periere ruinae*. De l'espaiós i devotíssim temple de tres naus, en resten solament unes quantes canes de les parets laterals, que van caient i desfent-se al pas dels anys, i sis columnes de pedra, que formarien part de l'altar major davant els trossos del senzill absis semicircular, que l'heura, més piadosa que els homes, vesteix i empal·lia per fora amb un mantell d'ufanosa verdor. Del petit claustre, paral·lel a l'església, en queda el corredor, que li fa costat, de feixuga volta de carreu, de mig punt, que descansa, sobre parets en forma de robustes pilastres quadrades, dividides per baixes arcades. Com per dir-nos el que seria aquell reclòs i ascètic claustre, queden dempeus, encara, tres petites i airoses columnes de gros capitell, format de nou fulles, senzillament i rutinàriament treballades. Les parets dels arcs i de la caixa que resta de l'edifici, que és drete encara, són de pedra picada i estan guarnides de ridortes, romegueres, camamilles grogues i campanetes blaves, totes florides. Damunt d'un tros de muralla veig un roseret de pastor i una clavellina boscana, que amb ses flors, obiradores encara que humils, aconhorten aquelles despulles del passat de la indiferència i crudel ingratitud del temps present.

Una sala del monestir serveix de temple a la parròquia de Sous, la més petita del bisbat, puix no té més de cinc focs, esgarriats per la muntanya. En ell no hi ha res de notable, sinó dues columnetes de pedra, amb els seus bonics capitells, que, emblanquinades i tot, fan de bon veure. El cementiri, a prop de l'església, és un bosc de saüquers, ortigues i canyes, que se n'han ensenyorit veient que no hi entra mai cap difunt a pledejar-los la terra. Encara que aquí no ve gaire a tomb dir-ho, aquest és l'indret de Catalunya en què he vist gent de més llarga vida. Als voltants de la muntanya abunden els vells de vuitanta anys, i en ella mateixa hi ha una dona de cent tres, que va a missa encara per ses cames, i trasteja per allí com una daina.

La festa major de Sous, que acabo de veure el dia de Sant Llorenç, ha estat ben senzilla. Els parroquians, que hi eren tots amb alguns convidats quiscun, no omplien pas un terç de la

reduïda església. Aqueixa és ben desmantelada i pobra: mes la pabordessa l'ha escombrada per la festa, l'ha regada i ha escampat una falda d'espígol que ha collit venint de casa seva; ha tret el sobretaula amb puntes llargues de la corcada calaixera, i les floretes i pitxers de l'armari, i en aquests, a falta de flor de jardí, hi ha posat flors de Sant Joan i corones de rei collides en el cingle de Roca Pastora. El sacerdots veïns, el senyor rector, ajudat de pagesos i pastors, han cantat l'ofici. A l'ofertori, l'obrer s'ha presentat al temple amb una coca rodona, més ampla que un plat regular, voltada d'altres nou coques petites com el puny, totes elles amb un brot d'alfàbrega plantat al mig, com un arbre petit que li donava flaire i bellesa. Les ha pujades al cor dins un paner cobert amb un mocador blanc brodat, i a mi m'ha tocat la sort de beneir-les amb aquella *hermosa* oració de la litúrgia.

A l'últim Evangeli n'ha posat una a cada banda d'altar per al celebrant i l'acòlit; n'ha donat una a cada sacerdot i secular dels qui érem al cor, i la coca grossa ha estat repartida entre els fidels, a petits bocins, en fer-los besar la pau.

Cada veí de Sous presenta al seu sant patró un tortell de tres mesurons de xeixa, cobert de pessics, fulles, pinyes i petits llagardaixos sense cames, i fan prou per l'escultura que han estudiada les pobres dones d'aqueixes masies. Després de l'ofici s'encanten *a qui diu més*.

Davant el que fou monestir raja abundantament la Font dels Monjos. Un vell dels país em digué que en temps antic no hi era, mes que, passant per allí uns perseguidors de moros, no em sabé dir qui, sentiren una gran set, i exclamaren: «Si Déu nos fes mercè d'un poc d'aigua!». I en el mateix instant vegeren sortir aqueixa font de la terra.

Ara que hem vistes les runes del monestir de Sous, anem a veure sa gentil fillola, la capella de Nostra Senyora del Mont, en què viu encara i viurà centúries, si a Déu plau, quelcom d'aquella casa santa, on diu la gent que venien a batejar i a enterrar els cristians de tota aqueixa terra, fins a Olot; i tot això pel preu a què ho he comprat us ho venc, sense guanyar-hi una paraula.

Pujant al santuari per la banda de Besalú, en arribar a la cima es veu, sobre una capelleta que hi ha, un forat en la roca de l'esquerra: allí fou trobada per un bou l'*hermosa* imatge de

Nostra Senyora del Mont. Això fou, segons Alsius, en el segle XIII, i no fou venerada en el temple del monestir fins al XIV, en què, veient créixer en el país sa devoció, l'abat Bernat féu construir el temple actual en el bell cim del turó, donant-l'hi per tron perquè la que havia d'ésser Reina de l'Empordà fos vista de tots los pobles i masies del seu reialme.

Sobre eixa fundació rodola per aquí una tradició popular, que, encara que ningú no ho hagi fet, val la pena d'escriure.

Una persona principal, no sabem si l'abat de Sous, tingué un somni: que havia de fer una capella a eixa veneranda imatge en una altura. Féu avisar els mestres de casa, i la capella es començà en el pla de Solls, que és entre Sous i l'actual santuari. L'endemà trobaren les eines en el cim de la muntanya. Tornaren a treballar, i succeí el mateix, fins que deixaren els fonaments de l'obra per començar-la on la Verge la volia.

El temple és bizantí, d'una sola nau, coberta amb volta de canó. És tot de carreu, mes sense cap ornament ni motllura per dins ni per fora. Únicament del timpà destruït del portal, en resta un àngel de pedra amb un bordó a les mans i amb les ales mig plegades, en l'actitud en què el solen pintar en el misteri de l'Anunciació.

El frontis estava cobert d'una ala de gruixudes lloses, formant un bordonet de mitja canya: les enarborà una forta tramuntana, fent-les voleiar com fulles per sobre la muntanya. Ara les pluges ajuden el temps i els llamps a destruir la cara, algun dia *hermosa* i escaiguda, de l'edifici.

Tres soles finestres hi ha en la part antiga del temple i són d'uns quatre dits d'ample. Més que finestres semblen espitlleres per on la llum guaita sense poder entrar. Com aquell antic ermità que sortia de la cel·la amb els ulls closos perquè el món exterior no el distraqués de l'interior en què vivia, el temple cristià, que té dintre son cor el Criador del món, ¿per què necessita obrir els ulls davant un carrer o un paisatge, per bonic i meravellós que sia?

Entre els senzills retaules i presentalles amb què els devots mostren a la Verge l'agraïment que pels seus favors i miracles li deuen, són dignes d'atenció cinc *hermosos* quadres de distintes dimensions provinents de l'altar antic, tirat a terra no fa gaire

per qui devia haver-lo estojat com una joia. La ignorància fa en el nostre temps el que els inconoclastes feien en altre.

La santa imatge és de marbre de Beuda, semblant a l'alabastre de la pedrera d'on sortí l'altar major de Castelló. Sa estatura és mitjanera. Seu en un dau de roca. El simbolitza de la manera més poètica la seva posició incomparable al cim d'aqueix pedregós turó. La cara és agraciada i *hermosíssima*. Té les galtes rosades, el nas ben perfilat i els llavis plens d'amor. El seient de roca queda mig cobert amb el seu mantell, que li baixa fins als peus. Sobre el mantell duu una toca que li arriba fins sota les espatlles en artístics plecs. El vestit està molt ben plegat també, i deixa veure en la mànega esquerra un rengle de botonets, que semblen un enfilat de perles. Amb ella sosté el santíssim Fill, eixerit infantó, que seu sobre la falda. Amb l'altra mà beneïda sosté un ram de monja lligat amb uns rosaris. El bon Jesuset està de peus sobre el genoll esquerre de la Verge, i mostra en la seva mà un llibre, mentre amb l'altra dóna la benedicció.

L'espectacle que es descobreix, tant des del terrat de la casa com des del Pedró, que està al cap de la serra, darrera el santuari, és meravellós. Des d'ací es veu tota la serralada del Pirineu, des de Puigmal fins a la mar, renglera d'enormes muntanyes que des d'ací semblen dominades per l'ample i alterós Canigó. Aqueixa té a llevant les de Maçanet de Cabrenys, que amb els seus merlets recorden les de Montserrat; les Salines; el coll de Panissars, dominat pel castell de Bellaguarda; Requesens, tron de la Vergé d'aquest nom, a la qual demanen els figuerencs la sanitosa tramuntana; el coll de Banyuls, per on passaven fa trenta anys, a rua feta, els contrabandistes; les dues muntanyes de Sant Pere de Roda i Paní, aquesta ficada de peus dintre la mar de Roses. Davant eixa filera de gegants n'hi ha una altra de menys important, mes que no és pas de requetens: Bassegoda, Montnegre, de França, les cingleres de Sant Aniol, i altres que s'allunyen cap a trobar el turó de Sant Antoni i el Taga, formant l'antemural dels Pirineus.

A ponent, més ençà del formidable Pedraforca, es veu arrencar d'aquesta gran cordillera la de Santa Magdalena fins a les Osques de Cabrera; aquí es torç cap a llevant envers el santuari de la Salut, lligant-se amb la serra de Santa Cecília, per formar totes dues plegades el promontori del Far, que sembla

una nau de llarga proa que surt d'entre les serres, sobre l'estranya mar de verdor de les Guilleries. La serra de Santa Cecília, allargant-se cap a llevant, va a trobar la de Finestres, que, trencada i oberta, és ben mereixedora del nom que el poble li ha donat. Aqueixa muntanya és un branca de Rocacorba, que, encara més alta, sembla una alzina superba que escampa a l'entorn les amples arrels del Puigmal, Camós i Puigsurroca. Damunt de totes i del Montnegre, es veu, allà d'allà, torregar el Montseny, com si diguéssim el cedre de les muntanyes de Catalunya.

Les altes i llargarudes Gavarres tanquen al sud-oest el magnífic amfiteatre de muntanyes al fons del qual es troba la del Mont Begur, i les Escales d'Hanníbal es veuen negrejar més a Orient, i les dues viles que s'hi enfilen banquegen com dos tudons, quiscun en el seu arbre.

¡Quantes dotzenes de pobles i viles es veuen des d'aqueix incomparable mirador: des de Figueres, la reina del pla, fins a la immortal Girona, que, recolzada a la serra dels Àngels, sembla repassar el compte de ses glòries, tot emmirallant-se en el Ter, que corre a ses plantes! Més ençà es veu Banyoles, amb el seu *hermós* estany, flor d'aqueix paisatge, que el perfuma amb la dolça flaire de la seva fe i amb l'aroma de les seves primitives tradicions. A l'altra banda de la plana, travessant la cinta del Fluvià, que la divideix, s'obira un altre estany, i és el de Castelló, on se sent el misteriós bruel del parell de bous que s'enfonsaren amb son amo, en càstig de la seva avarícia. Part d'allà, un xic a ponent, s'obira amb prou feines Empúries, que en un costat del golf sembla mirar amb enveja la seva germana Roses renéixer de ses runes a l'altre costat.

Més ençà d'aqueixa bella escampadissa de pobles, més ençà de l'Empordà i de sa Garrotxa, al peu del Mont, mostra encara algun dels merlets de la seva corona, Besalú, la pàtria del comte Tallaferro, tan gran com oblidat de la mussa catalana. Més cap al nord es veu Argelaguer, la pàtria de Sant Dàmas; Castellfolit, poble que se n'és pujat, com una cabra, al cim d'una roca, i, part damunt, Olot, més atrevida encara, asseguda entre les boques de volcans apagats, i a les plantes de la seva patrona, la Verge del Tura.